

Stethoscoop aan de haak

Stethoscoop aan de haak

Witte jassen gaan vreemd

Michel Deruyttere

2020

Beefcake Publishing

Voorwoord

Van witte jas tot burgerpak

In dit boek draagt het woord ‘medici’ een brede betekenis. Hieronder schuilen alle beroepen in de zorgverlening: arts, verpleegkundige, apotheker, tandarts, dierenarts...

Dit verhaal bevat bekende figuren uit de medische historiek, evenals 18 recente persoonlijke ontmoetingen met zorgverstrekkers in Vlaanderen. ‘Medici’ die nu meer bekend zijn als CEO van een boeiend bedrijf, modeontwerper, kunstenaar, auteur, wijnbouwer of...

Leuk om boeiende mensen te ontdekken, niet?!

Mijn gesprekpartners starten allen in de zorgsector als volgeling van Hippocrates. In de loop van hun ‘medische’ studies, of na enkele jaren praktijk, of eenmaal op pensioen zeggen deze vrouwen en mannen de Vader van de westerse geneeskunde vaarwel en laten hem gedeeltelijk of volledig in de steek. Ze hangen de stethoscoop of witte schort of jas aan de haak.

Deze ‘medici’ begeven zich op een bepaald ogenblik in hun leven op een nieuw pad, dat hen meer bekend maakt, waardoor ze langer ‘leven’ dan tijdens hun oorspronkelijke project. Eenmaal hun loopbaan voorbij, zijn zorgverstrekkers in hun omgeving snel vergeten door patiënten of cliënten. De switch in hun loopbaan is een nieuw startpunt in hun leven en hun naam blijft bewaard ook na hun medische loopbaan.

Het boek is geïnspireerd door een collega, ‘le docteur Cabanès’ uit Parijs. Aan het begin van de twintigste eeuw is Cabanès een notoir arts in de Franse hoofdstad, en auteur van talrijke boeken over geneeskunde en geschiedenis van de geneeskunde.

Hij publiceert in 1931 ‘Les évadés de la médecine’ bij Albin Michel in Parijs. De titel van het boek zegt veel. Hij bespreekt er 16 figuren die een artsdiploma hebben, maar in de maatschappij helemaal niet, of toch minder, als arts bekend zijn. Cabanès beschrijft een aantal merkwaardige figuren als Denis Papin, Sainte Beuve, Louis Véron en anderen...

Hun nevenactiviteit, die ze al dan niet buiten hun medische bezigheid hebben ontwikkeld, heeft hen meer naambekendheid gegeven in Frankrijk, maar ook ver daarbuiten. Zo bijvoorbeeld Théophraste Renaudot, 1586-1653, medicus maar vooral bekend als stichter van de journalistiek in Frankrijk. Nog steeds wordt jaarlijks in november de prestigieuze ‘prix Renaudot’ uitgereikt in Parijs. Zonder deze carrièreswitch was de dokter reeds lang vergeten!

Tien hoofdstukken, tien thema's

Hierna volgen 10 hoofdstukken waarin 'medici' een nieuwe levensrichting nemen, die hen meer voldoening, plezier en naambekendheid geeft dan hun oorspronkelijke beroepskeuze.

De rubrieken zijn even gevarieerd als de weg die deze gezondheidswerkers op een bepaald moment in hun leven gekozen hebben. Muziek, sport, kunst, ondernemerschap, wijnbouw, spiritualiteit, ontdekkingen, uitmoorden...

Elk hoofdstuk bevat een inleiding tot het thema, enkele historische blikvangers en een ontmoeting met een hedendaagse zorgverstrekker die nu, na de carrièreswitch, bekend blijft als politicus, kunstenaar, succesrijk CEO...

In het verleden

'Le Tigre', dokter Georges Clemenceau (1841-1929), is een befaamde eerste minister geweest in Frankrijk. Alle experts in geschiedenis kennen hem als gezaghebbend politicus, niet zozeer als arts. Dokter Che Guevara (1928-1967) en dokter Salvador Allende (1908-1973) hebben hun volgelingen warm gemaakt voor een revolutie, niet alleen in Latijns-Amerika maar ook elders in de wereld. Artsen-presidenten, zoals dokter Sun Yat-Sen (1866-1925) in China en dokter José Rizal (1861-1896) in de Filipijnen, hebben hun land nieuwe impulsen gegeven. De Franse revolutionair, dokter Jean-Paul Marat (1743-1793), haalt de geschiedenis door vermoord te worden in zijn bad.

In de muziekwereld kent iedereen Hector Berlioz (1803-1869). Hij voltooit zijn medische studies niet, zoals hij beschrijft in zijn memoires. Waarom zegt hij Hippocrates vaarwel?

De Nederlandse en Vlaamse literatuur telt een ruim aantal befaamde scheepsartsen die al drijvend en schrijvend nieuwe continenten of streken hebben verkend. Wie is als adolescent niet ontroerd geweest bij het lezen van 'De kleine Johannes', een meesterwerk en bestseller van psychiater Frederik van Eeden (1860-1932)?

Artsen als David Livingstone (1813-1873) en Albert Schweitzer (1875-1965) hebben eveneens als zendeling hun horizon verruimd door avontuurlijke reizen.

In de recentere geschiedenis heeft gynaecoloog-seksuoloog dokter Jan Vermeire (1919-1998) met de oprichting van Poverello zijn levenswerk gerealiseerd dat nu nog steeds zijn sporen nalaat.

De planeet Aarde is grotendeels ontdekt en heeft nu minder geheimen te bieden. Het wordt tijd om de ruimte in te trekken om maan en andere stelsels te exploreren. Arts Boris Jegerov (1937-1994) verkent als Russisch kosmonaut de ruimte met zijn ruimtetuig Voschod 1 en bestudeert aan boord hoe de mens in een verdere toekomst het mysterieuze heelal beter kan exploreren.

Spijtig genoeg zijn er ook medici die hun kennis misbruiken om medemensen te vernietigen. Joseph Mengele (1911-1979), ‘de engel des doods’ in WO II, recenter dokter Radovan Karadzic (°1945) en nu nog in de actualiteit, president-oogarts Bashar-al-Assad (°1965) schrikken er niet voor terug om in hun land de bevolking een schrikbewind op te leggen, een burgeroorlog te steunen en massamoorden uit te lokken. Wellicht materie voor een volgend boek!

Heden

Ook in de 21e eeuw zijn er ‘medici’ die in hun leven een bocht maken en met een nieuw elan een andere levensrichting kiezen. Boeiende mensen die nu geschiedenis schrijven. Waarom hen niet proberen te benaderen, te ontmoeten? Ik bezoek zeventien Vlamingen en een Libanees-Syrische vluchteling die mij hun ‘switch’ van de zorgsector naar een andere wereld vertellen. Gevarieerde ontmoetingen en gesprekken waarin ze hun ‘medische’ bril afzetten en resoluut kiezen voor een nieuwe horizon.

Waarom een koersverandering?

Een aantal ‘medici’ hebben een probleem met hun oorspronkelijke studiekeuze. Enkelen verlaten hun originele studierichting reeds tijdens hun opleiding. Anderen, diploma op zak, verlaten het ‘medische’ nest om zich volop aan hun muze te wijden die soms al lang in hun binnenste sluimert. Enkelen ‘switchen’ pas bij het bereiken van de pensioenleeftijd en hebben Hippocrates trouw gediend.

Jozef De Beenhouwer draagt reeds als kind muziek in zijn hart. Hij maakt zijn apothekerstudies af, maar dan is de maat vol.

Anderen willen hun reeds lang sluimerende talenten botvieren in een meer creatieve job, zoals tandarts Sofie D’Hoore in de modewereld. Tijdens de cursus ontwerpt ze al leuke kleedjes. Eenmaal de opleiding volbracht, start ze in Milaan haar eigen modelijn en wordt wereldwijd bekend als couturier.

Het sociaal luik van het ‘medisch’ beroep spreekt een aantal onder hen aan. Ze beslissen zich in de politiek of sport te gooien en wensen zich ook buiten de zorgsector maatschappelijk te engageren. Mensen bereiken en helpen via andere kanalen is hun doel. Dokter Reginald Moreels evenals dokter Etienne De Groot bewandelen dit pad. Deze artsen combineren een politiek mandaat met de oorspronkelijke opleiding en laten hierdoor Hippocrates niet volledig in de steek. Ook in de sportwereld kan een ‘medicus’ sociaal actief zijn en veel invloed hebben. Dokter Michel D’Hooghe is bedrijvig in de Internationale Voetbalbond en dokter Jacques Rogge met de topfunctie in het Internationaal Olympisch Comité is eveneens een mooi voorbeeld. Andere ‘medici’ ontdekken gedurende hun loopbaan nieuwe mogelijkheden in zichzelf. Dierenarts Paul Lembrechts stelt na zijn legerdienst vast dat Vlaanderen gesatureerd is aan dierenartsen: een eigen praktijk beginnen is uitzichtloos. De jonge ‘peerdenpiet’ weet zich achtereenvolgens glansrijk om te scholen tot

‘marketeer’, expert in marketing, later als bankier en uiteindelijk wordt hij CEO van de VRT.

Professor dokter Désiré Collen, reeds als briljant student gepassioneerd door wetenschappelijk onderzoek, stelt tijdens zijn specialisatie Inwendige Ziekten vast dat hij door zijn gedreven researchwerk te weinig klinische ervaring heeft opgedaan om een ‘goed internist’ te worden. Met een bijkomend diploma in de scheikunde wordt hij een uitstekend klinisch bioloog. Door zijn gedreven onderzoek ontdekt hij de kip met de gouden eieren en weet de nodige patenten op te nemen om zijn uitvinding, een nieuw geneesmiddel, t-PA, te commercialiseren. Het zakentalent komt boven in de professor. Als zakenman, manager, CEO, weet hij zijn onderzoek te verzilveren. Het product redt miljoenen hart- en vaatpatiënten en bezorgt een job aan heel wat volk. Winsten komen ten goede van caritatieve projecten.

Tandarts Ingrid Luyten, maxillo-faciaal chirurg, is via het immobiliënkantoor van haar echtgenoot Hugo Ceusters, na zijn overlijden, geroepen om het bedrijf te leiden en wordt aldus CEO van een van de florissantste vastgoedbedrijven in België.

Wie droomt er niet van om veel te reizen en te ontdekken? De tijd om nieuwe horizonten te exploreren is voorbij, tenzij in de ruimte. Zendelingen en missionarissen krijgen geen opdrachten meer zoals in de vorige eeuw. Broeder van Liefde, René Stockman, verpleger, reist nu de wereld af als Algemene Overste van de Broeders van Liefde om hun apostolaat uit te dragen.

De eerste vrouwelijke kinderchirurg in België, dokter Ilse Kerremans, heeft een holistische visie van de geneeskunde. Als bekwaam specialist beleeft de chirurg een breder spiritueel luik in de mens en blijft na haar heelkundige loopbaan de mensen helpen als lekenkarmelietes.

Zelf wijn maken, is dit geen droom van veel mensen? Kinderarts Herman Schotte kan na zijn pensioen zijn groene kant uitleven, dicht bij huis. In het West-Vlaamse Heuvelland legt hij een gloednieuwe wijngaard, Vidaigne, aan. Een kinderdroom realiseren in Piëmont, Italië, daarin slaagt dokter Jan De Bruyne. Apotheker Chris Cardon bouwt een bloeiend farmaceutisch bedrijf uit langs de vaart in Oostkamp, maar weet zijn CEO-talenten ook aan te wenden om een vervallen wijnkasteel in de Franse Medocstreek te kopen en de terroir zijn vroegere glans terug te geven. Professor dokter Dierik Verbelen en zijn echtgenote, tandarts Anne-Marie Claes, beslissen omwille van een drukke academische loopbaan en praktijk op vervroegd pensioen te gaan en vestigen zich als wijnbouwers in de Roussillon. Huisarts Urbain Boutelingier is een ongelofelijke wijnkenner en maakt hiervan gebruik om humane en sociale projecten te realiseren en te stimuleren!

Een jonge, Libanese vrouw, Susan Nasif, behaalt in 2014 een doctoraat in de virologie aan de Katholieke Universiteit in Leuven en beslist haar jeugd-droom te realiseren. Ze zet zich aan het tekenen van strips en cartoons met een medische boodschap. Deze moedige vrouw probeert te leven en overleven door haar tekenkunst. Huisarts Peter Van Breusgem onderbreekt enkele jaren zijn medische praktijk om zich als auteur te kunnen uitleven.

Wat doet ‘medici’ vreemdgaan?

Deze 18 interviews – heerlijke ontmoetingen, telkens een boeiend levensverhaal – proberen een antwoord te geven op vragen als waarom iemand zijn ‘medische’ studies of praktijk stopzet.

Is de oorspronkelijke ‘medische’ keuze een persoonlijke optie of is deze keus opgedrongen door ouders, familie of omgeving? Is het de ‘medicus’ zelf die tijdens studies of beroep vaststelt dat hij een verkeerde beslissing heeft genomen en daarom op een bepaald moment in zijn leven beslist om een ander talent in zich te laten opborrelen?

Hebben de ‘overlopers’ die resoluut Hippocrates achter zich laten geen spijt hiervan? Doorheen hun nieuwe muze schemert soms nog iets door van hun oorspronkelijke loopbaan en zo geven ze bewust of onbewust, nog een knip-oog naar hun verleden.

Een nieuwe, positieve wending

Deze vrouwen en mannen nemen in hun drukke bestaan de tijd om even met mij hun ‘carrièreswitch’ te bespreken. De gesprekken gaan door in hun thuis- of werkmilieu. We nemen, beste lezer, samen een episode van hun leven door. Zo zie je maar! Een carrièrewissel kan nuttig, succesvol en helend zijn. Dit verschijnsel bestaat in alle beroepen, ook bij witte jassen! Niet noodzakelijk een drama, integendeel. Het betekent een nieuw elan en werkt stimulerend: nieuwe ontdekkingen, creaties, realisaties zijn daar het gevolg van.

Mijn boek wil inspirerend zijn en moed geven aan mensen die zich in hun beroepsleven van welke aard ook, niet optimaal voelen en op zoek zijn naar een uitweg.

Mijn getuigen geven een positieve boodschap: luister naar wat in u leeft, maak de sprong en begin eraan! Laat muze en talenten in u opborrelen en start een nieuw leven.

I. In de ban van de muziek

Apollo, god van de geneeskunde, maar ook van de muziek

Apollo, god van de muziek, getooid met een lauwerkrans, bespeelt een gouden lier. Deze Grieks-Romeinse god cumuleert, want hij is eveneens god van de geneeskunde. Dit legt wellicht uit waarom sommige ‘medici’, artsen, apothekers of paramedici een nauwe band hebben met deze muze. Een aantal discipelen van Apollo en Hippocrates bespelen een instrument als piano, cello of viool, en bereiken een aardig hoog niveau. Ze musiceren solo, in kwartetten of in een orkest. Zo herinner ik mij bepaalde collega’s en professoren aan de Alma Mater, die deel uitmaken van niet-onverdienstelijke muziekgezelschappen. Wanneer bij deze volgelingen van Hippocrates de passie voor muziek te groot wordt, geraken sommige discipelen volledig in de ban van de toonkunst. Geneeskunde als beroep wordt secundair in hun leven en zij laten zich volledig opslorpen door hun nieuwe passie, de muziek.

Zijn artsen geboren musici?

Beroepskeuze is voor een adolescent niet altijd gemakkelijk. Ouders sturen graag hun kinderen in een veelbelovende studierichting zoals rechtsgeleerdheid, ingenieurwetenschappen of medische beroepen. Ze kiezen voor eerbare beroepen, die een toekomst met werkzekerheid en financiële autonomie bieden.

Muziek als sublieme kunstuiting wordt door ouders geprezen, maar tegelijk aanzien als een minderwaardig beroep! Muziek beluisteren en spelen is mooi en aangenaam, maar niet ‘serieus’. Ouders zien niet graag dat een kind muziek als beroep kiest. ‘Men verdient er zijn brood niet mee’ en het artiestenmilieu wordt met gemengde gevoelens beoordeeld.

‘Muziek is louter versiering’ zegt de vaderfiguur in de roman ‘De toekomst’ van Anna Enquist (°1945), auteur en psychoanaliste. Wat doen ouders als een van hun kinderen artiest of musicus wil worden? Een schilder, dat kan er door... maar een musicus?

De ouders van Georg Philipp Telemann (1681-1767) duwen de jonge Georg in Leipzig in de faculteit rechten. De student ‘brost’ veel lessen omwille van zijn muzikale passie die hem niet loslaat. Aan de faculteit wordt Telemann goed bevriend met Georg Friedrich Händel (1685-1759) die eveneens rechten studeert. Enkele jaren later bezoeken Carl Philipp Emmanuel Bach (1714-1788) en Johann Christoph Bach (1732-1795) eveneens de rechtsfaculteit. Zij hangen tijdens of na hun studies de toga aan de haak en gooien zich volop in de muziekwereld. Zijn juristen geboren musici?

De familie Bach staat niet bekend omwille van haar juridische capaciteiten, maar wel als talentvolle topmusici!

Hetzelfde fenomeen doet zich ook voor in de medische wereld. Gestart aan de medische faculteit, al of niet onder druk, laten een aantal discipelen van Hippocrates zich later horen als dirigent, pianist, organist!

Is muziek helend?

Sinds mensenheugenis worden klanken, geluiden, muziek gebruikt voor allerlei doeleinden. In veel landen en oude culturen als het Oude Egypte, Griekenland, Rome, Tibet, India, Peru worden klanken gebruikt door genezers.

De Grieks-Romeinse mythologie vertelt hoe de zang en het snaarspelen op de lier van Orpheus mensen beroert. Pythagoras (ca 572-500 v.Chr.), de man van het ezelsbrugje, speelt zelf lier. Hij bestudeert klanken en gebruikt muziek als helend middel. Klanken veroorzaken trillingen, vibraties die helpen om een gestoord evenwicht te herstellen. In de antieke geneeskunde moet de mens, om gezond te zijn en te blijven, een evenwicht vinden tussen de vier lichaamssappen: bloed, gele en zwarte gal en slijm. Bestaat er een onevenwicht tussen deze, dan wordt de mens ziek zodra trillingen tussen de lichaamscellen gestoord worden.

Externe geluiden, klanken, trillingen kunnen echter ook de harmonie in het lichaam herstellen waardoor gezondheid herleeft.

In antieke tempels in Athene of Rome, evenals boeddhistische tempels in Azië, worden klanken, cimbalen, monotone koren, mantra's gebruikt om zielen in hogere sferen, in trance, in een slaapwaaktoestand te brengen – een genezende toestand.

Volgens de Bijbel speelt koning David harp en slaagt hij erin met zijn klanken duivels uit de mond van Saül te drijven. Dit wordt meesterlijk geschetst in een gravure van Adriaen Collaer, een volgeling van de Bruggeling Stradanus (1587-1591).

Melancholie, zwartgalligheid en depressie zijn ongetwijfeld gevoelig aan muziek. In het middeleeuwse traktaat 'Summa musica' van rond 1200, uit Würzburg, staat neergeschreven: 'Muziek is genezend en brengt iets wonderbaarlijks tot stand. Door muziek worden ziekten genezen, vooral die welke door melancholie en uit droefheid ontstaan zijn. Door muziek wordt voorkomen dat iemand in de ban van wanhoop geraakt en neerslachtig wordt.' De toonhoogte van klanken of een lied speelt een belangrijke rol. Zo zal een hogere toonaard droevige en angstige mensen blij maken en zwakken en wanhopigen herstellen. Indien de toonaard van een lied of serenade niet geschikt is, kan dit ook een omgekeerd effect hebben.

De Italiaanse humanist en wijsgeer Marsilio Ficino (1433-1499) is overtuigd dat harmonieuze muziek niet alleen de melancholische patiënt helpt, maar dat een muziekstuk evengoed de soms droefgeestige zanger of musicus steunt. Muzikanten ervaren zelf dat muziek spelen invloed heeft op hun eigen gezondheid. Muziek helpt beiden, zowel de toehoorder als de speler.

In de hoofse literatuur troosten Tristan en Isolde elkaar door muziek.

In het Sint-Janshospitaal in Brugge werd in de 15e-16e eeuw veel aandacht besteed aan liturgische muziek, maar ook aan psalmen buiten de misviering. Om dit meer luister te geven werd toen een orgel gekocht in 1545.

Hedendaagse historici schenken meer aandacht aan de rol van muziek in de middeleeuwse hospitalen. Het weerklinken van muziek door de ziekenzalen zou meer dan een liturgische rol gehad hebben. Een hulpmiddel om een evenwicht tussen de vier lichaamssappen te bewerkstelligen en zieken te genezen? Men was overtuigd dat het zingen van psalmen de mens gelukkig en aldus gezond maakt, zowel naar ziel als lichaam.

Ook in de 20e-21e eeuw is muziek nog in gebruik voor zijn helende eigenschappen. In bepaalde rusthuizen is een achtergrondmuziek aanwezig, waardoor ze het gebruik van psychotrope geneesmiddelen bij de bewoners kunnen doen dalen. Allerhande therapeuten, goeroes, sjamanen maken nog steeds gebruik van muziek in hun helende sessies.

Dopamine

Muziek heeft invloed op dopamine, een neurotransmitter en regulator van het humeur. Relaxerende of opwindende muziek beïnvloedt de hartslag en bloeddruk, afhankelijk van het ritme. Een muziekkuitvoering heeft een weerslag op het brein en humeur. We worden vrolijk of droevig volgens het muziekgenre, maar ook het instrument dat we beluisteren speelt een rol. Pijn wordt eveneens beïnvloed door muziek. Wetenschappelijk onderzoek op dit fenomeen is nog volop bezig. Universitaire onderzoekers, farmaceutische laboratoria doen onderzoek hierop en schrijven tijdens experimenten muziek voor als medicijn. Muzikale trillingen beïnvloeden het bewustzijnsniveau in de hersenen en zijn helend.

In de zachte sector van de geneeskunde wordt gebruik gemaakt van muziek als therapie. Het helpt bij angstsituaties, bij slaapstoornissen en is pijnverzachtend bij emotionele moeilijkheden.

Een aantal 'medici' spelen muziek, alleen thuis of in kleine gezelschappen of orkesten. Is daar een reden voor? Wellicht een ideale manier om zelf tot rust te komen en hierdoor eigen onrust, angst, onzekerheid te verwerken?

Is 'Candle in the Wind' of het optreden van Sting in Bataclan helend?

Sir Elton John (°1947) is overtuigd van de helende invloed van muziek.

Is dit zo? De muzikant, zanger, pianist van 'Candle in the Wind' zingt zijn succesnummer op de begrafenis van prinses Diana in 1997. Dit tedere lied heeft ongetwijfeld een troostende invloed op deze begrafenisplechtigheid. Het verbindt mensen in hun verdriet, in hun leed. Ook het lied 'Hoop doet leven' van Will Tura (°1940) op de begrafenis van koning Boudewijn, evenals de aria 'Bist du bei mir' van Bach, gezongen door José Van Dam (°1940), komen zo over. Voor een aantal mensen is het therapeutisch, helend. Het helpt hen hun emoties van het moment te verwerken. Al blijft het lied be-

klijven, een tijdje nazinderen, toch is de vraag of het een blijvend, een kortstondig of een meer langdurig genezend, troostend effect behoudt.

Niet alle muziek is helend. Schreeuwerige, lawaaierige muziek of klanken zullen dit therapeutisch niveau niet bereiken. Wellicht integendeel, het zal emoties, verdriet, woede nog meer stimuleren.

Op 7 januari 2017 luister ik naar Klara, de klassieke zender op VRT. Vera Peeters, een virtuose pianiste, speelt op het klavier samen met Jan Vermeulen, pianist en Schubertkenner, de vierhandige ‘Sonate C’ van Mozart. In het voorafgaand interview vertelt ze dat de voorbereidende repetities, tweemaal per week, voor haar een therapie waren om uit een burn-out te geraken.

Philippe Herreweghe is in een artikel van Filip Rogiers in De Standaard meer nuchter en voorzichtig over de al of niet therapeutische invloed van muziek. De psychiater-dirigent spreekt als zielknijper in gesprek met professor-psychiater Dirk De Wachter. ‘We zijn allemaal op de rand van ziek. De muziek kan maken dat we niet kantelen in de ziekte, maar ze kan ons natuurlijk niet genezen.’ Beiden, zowel de dirigent als de psychiater, zijn overtuigd dat pillen meer effectief zijn tegen ziekte dan een cantate of een cellosuite.

Een jaar na de terroristische aanslag in Parijs – 12 november 2015 – in zaal Bataclan treedt de Engelse popster Sting op in de vernieuwde muziektempel. Met zijn lied ‘The Empty Chair’ brengt de artiest een ontroerende hommage aan de 89 gestorven terreurslachtoffers en de zwaargewonden bij de laffe aanslag. 500 gekwetsten, zowel lichamelijk als psychisch, zijn op dit herdenkingsconcert uitgenodigd. Het waardige optreden van Sting en zijn orkest roept enorme emoties op bij de aanwezigen. Een jaar na de feiten heeft het muzikale optreden ongetwijfeld een heilzaam effect. Muziek legt hier een helende pleister op wonden die nog niet zijn genezen. Deze prestatie is helend in het rouwproces en zijn verwerking.

De aanwezigheid van een therapeutisch nut wordt nog steeds bestudeerd. ‘Muziek, een waardevol instrument in de Zorg’ is de titel van een Landelijk Congres gehouden in 2016 in Nederland. De klinische neuro-musicoloog Arthus Jaschke vraagt aandacht voor het brein in relatie tot de muziek. Prof. em. Hans Jeekel vertelt er zijn praktijkervaringen met muziek als therapeutisch middel in het ziekenhuis. Hanne Deneire, een Vlaams componist, bespreekt er een Belgisch project.

In het UZ Gent en het Militair Hospitaal in Neder-Over-Heembeek is sinds begin 2019 een experiment aan de gang om het ‘Post Intensive Care Syndrome’ aan te pakken. De vzw MusIC, een gezelschap van een tiental speciaal opgeleide muzikanten, brengt livemuziek aan bed van de patiënt. De initiatiefnemer Willem Wittenberg zegt dat ‘muziek kan helpen waar taal tekortschiet’. ‘Patiënten herkennen een melodie of een toon en geven je dan een teken door met de ogen te knipperen of te glimlachen. Dan weet je dat hij of zij er nog is, schrijft De Standaard op 1 maart 2019.

Blikvangers

Berlioz Hector

Vlucht van dissectiezaal naar het conservatorium

Hoera, een flageolet

Louis Hector Berlioz (1803-1869) is geboren op 11 december 1803 in La Côte-Saint-André, in de buurt van Grenoble, aan de voet van de Franse Alpen.

Zijn vader, Louis-Joseph, is een vrijzinnig, ontwikkeld plattelandsdokter en aanhanger van de Franse Revolutie. Om de dagelijkse routine in zijn landelijke huispraktijk te breken, interesseert hij zich voor acupunctuur, een pas ingevoerde discipline uit China. Hij introduceert deze traditionele Chinese geneeswijze in Frankrijk.

De moeder van Louis is een devote katholiek en reageert soms theateraal of hysterisch.

Hector is de oudste van zes kinderen. Twee daarvan sterven op vroege leeftijd. De peuter is familiaal voorbestemd om zijn vader op te volgen. Dit betekent: geneeskunde studeren! Hij wordt eerst naar een katholieke school – een seminarie – gestuurd, dat echter na korte tijd zijn deuren moet sluiten. Vader Berlioz beslist hierop de opvoeding van zoon Hector en dochters zelf in handen te nemen. Hij leert hem Latijn, aardrijkskunde, Franse literatuur en introduceert Hector van jongsaf tot de wereld van de muziek. De knaap leert blokfluit spelen en nadien krijgt hij gitaarles. Op zolder thuis ontdekt de jonge Hector een ‘flageolet’. Wat een vondst, de jongen is er vol van! Dit houten blaasinstrument behoort tot de familie van de fluiten.

Twaalf jaar oud, op zijn communiedag, krijgt de jonge Hector, volgens zijn eigen ‘Mémoires’, zijn eerste muzikale ontroering. Een hemels meisjeskoor zingt in de plechtige mis. Hij hoort niet enkel de engelen, hij ziet ook de meisjes! Op slag is hij smoorverliefd op een van de engelen, Estelle Duboeuf, een knappe achttienjarige. Met vlinders in de buik schrijft hij zijn eerste kleine melodieën neer. Hij wil piano spelen, maar wordt niet aangemoedigd door zijn vader. Immers, Hector moet hem vanzelfsprekend opvolgen en dokter worden. De bezorgde ouders vrezen dat hun puber te veel aandacht heeft voor de muze. Te veel contacten met muzikanten, artiesten, bohemiens is niet goed! Louis Hector droomt er nochtans van. Als de adolescent voor het eerst een echte partituur in handen krijgt, schrijft hij in zijn memoires: ‘Nam het muzikale gistingsproces in mijn hoofd alleen nog maar toe en mijn afkeer voor de geneeskunde verdubbelde.’ Dat belooft!

‘Mémoires’, 1803-1834

In zijn ‘Mémoires’ die postuum verschijnen in 1870, beschrijft Hector Berlioz deze moeilijke, hartverscheurende periode uit zijn leven. Hij werkt acht jaar aan het schrijven van zijn levensverhaal. Het eerste deel omhelst de periode 1803-1834 en verhaalt zijn studententijd. Tegen zijn zin moet hij geneeskunde studeren om zijn ouders te behagen.

Hector vertelt zelf over deze kritieke periode. Op een dag besluit zijn vader een einde te maken aan ‘mijn kinderachtige antipathieën...’ Hij roept zoon Hector naar zijn bureau waar hij het volumineuze, rijk geïllustreerde boek ‘Traité d’ osteologie’ van Munro uit 1759, heeft opengelegd op zijn werktafel. Dit standaardwerk van anatomie bevat natuurgetrouwe tekeningen, afbeeldingen van de diverse beenderen van het menselijk skelet. Deze confrontatie brengt Hector van de wijs. ‘Met een zwak uitgebracht ‘ja’ keerde ik terug naar mijn kamer, waar ik overmand door verdriet mij op mijn bed gooide...’ Hector droomt ervan componist te worden, zeker geen arts!

Na middelbare studies in Grenoble schrijft hij zich onder familiale druk in aan de faculteit geneeskunde, in l’Hospice de la Pitié-Salpêtrière in Parijs, het oudste en grootste openbaar hospitaal, gebouwd onder Lodewijk XIV.

Hector ziet het niet goed zitten, twijfelt over zijn toekomst... ‘Geneesheer worden... anatomie studeren... lijken ontleden... deelnemen aan schrik inboezemende operaties... in plaats van mij met lichaam en ziel in de muziek te storten, deze sublieme kunst waarvan ik toen reeds de grootheid besepte! Onsterfelijke engelen van de poëzie omruilen voor vuile verplegers, afschuwelijke pedels in het amfitheater, hatelijke lijken, getier van patiënten, klagen en reutels die de dood voorafgaan!

Noodgedwongen start ik de studie van de osteologie, beenderleer, samen met mijn kozijn Alphonse Robert, nu een van de beste artsen in Parijs. Robert studeerde hard, maar speelde bovendien zeer goed viool. Hij trad regelmatig op in kwintetten, zodat we dikwijls meer tijd spendeerden aan muziek dan aan anatomie. Robert werkte hard, zodat zijn ontleedkundige demonstraties beter waren dan de mijne, wat hevige woedeaanvallen uitlokte bij mijn vader.’

In de dissectiezaal van ‘la Pitié’...

Berlioz schrijft: ‘... op een morgen vertelt Robert mij dat hij een ‘studie-object’, een lijk, gekocht heeft. Samen gingen we naar het anatomisch theater van het hospitaal ‘la Pitié’. Het aanzien van dit afschuwelijk knekelhuis waarin verspreide ledematen, grijnzende hoofden, geopende schedels liggen, bloederige organen. We traptten op een anale sluitspier, wat een weerzinwekkende stank uitlokte. Een zwerm mussen die betwisten zich een stuk longen en ratten knabbelen in een hoek bloederige wervels ... Dit alles jaagt mij zo’n angst aan dat ik door het venster van het amfitheater sprong en met de benen onder het lijf, hijgend naar mijn kot vluchtte, alsof de dood en haar afschuwelijk gevolg achter mij aanliepen. Onder deze eerste impressie bleef

ik vierentwintig uur gebukt en wou ik niets meer horen over anatomie, over lijkschouwingen of geneeskunde en was uit mijn lood geslagen. Ik zocht naar duizend excuses om me te onttrekken aan deze toekomst die me bedreigde...’ ‘Robert verloor zijn welbespraaktheid in het bestrijden van mijn weerzin en het aantonen van het absurde van mijn project. Hij slaagde er uiteindelijk toch in mij te overtuigen tot een tweede poging om het amfitheater op te zoeken. Ik stemde toe hem opnieuw te volgen naar het hospitaal en we traden samen deze sombere zaal binnen. Vreemd! Bij het terugzien van de anatomische preparaten die mij de eerste keer zo afgeschrikt hadden, bleef ik nu ijszig kalm. Ik ondervond nu enkel een koude afkeer. Ik was reeds vertrouwd met dit spektakel als een doorwinterde student geneeskunde. ’t Was voorbij. Ik begon de geopende borstkas van een arm lijk te ontleden, waarvan de gevleugelde gasten binnenvliegend in dit charmant verblijf, zich de restjes kwamen betwisten.

‘Mooi zo’, zei Robert al lachend, ‘je wordt nog een mens!’ Ondertussen slaagde een vieze rat een stuk spier af te pakken van een zwerm mussen...’

‘Ik volgde dus – indien niet uit belangstelling, tenminste met een stoïcijnse gelatenheid – de lessen anatomie. Ik had zelfs een verborgen sympathie voor mijn professor Amusat, die voor deze wetenschap dezelfde passie vertoonde als ikzelf voor de muziek. Hij was een artiest in anatomie, ik hield van hem...’

‘Weldra gaven de cursussen van Thénard en van Gay-Lussac – de ene doceerde scheikunde, de andere fysica – me voldoening. Uiteraard boeide mij de cursus literatuur in de ‘Jardin des Plantes’ van Andrieux. Hij wist zijn auditorium zo te boeien door zijn schalkse ondeugendheid, dat dit minder boeiende lessen deed vergeten. Door deze lessen aandachtig te volgen, kreeg ik een steeds groeiende belangstelling. Ik zal nog een student worden zoals zoveel andere! Maar dezelfde avond ging ik naar de Opera. Men speelde er de ‘Danaïden’ van Salieri, een lyrische opera, steunend op een Griekse tragedie... Ontroerend! Dit unieke spektakel bracht mij in de war. Een opwinding die ik niet zal beschrijven. Ik sliep weinig die nacht. De volgende dag ondervond ik in de les anatomie de weerslag van dit slaaptkort... Terwijl ik bezig was een schedel door te zagen... zong ik een aria uit de ‘Danaïden’! Robert kon het niet geloven en repliceerde met een andere aria. We zongen allebei uit volle borst en stopten de dissectie! Opgelet jongens! Binnen drie dagen zal het lijk ontbonden zijn... het kost achttien franken... Laat ons ernstig blijven en verder werken... ik antwoordde met een hymne aan Némésis, terwijl ik verstrooid mijn scalpel uit mijn hand liet vallen...’

De ‘bib’ van het Conservatorium

De student geneeskunde blijft getuigen, de innerlijke tweestrijd duurt verder. ‘Spijt deze afleidingen zat ik ‘s avonds uren te piekeren over mijn leven. Vol kwelling, droevige en tegenstrijdige gevoelens. Ik moet kiezen tussen mijn studies en mijn muzikale droom... Toch zette ik dit leven vol tegenstrijdigheden nog een tijdje verder door. Ik had het beloofd, ik hield mijn woord.

‘Maar... ik had vernomen dat in het Conservatorium de bibliotheek rijk was aan partituren en open was voor het publiek. Ik kon niet weerstaan om de werken van Glück, voor wie ik een instinctmatige passie had, te bestuderen. Eenmaal toegelaten tot deze muzikale tempel, was ik er niet meer weg te slaan...

‘Dit betekende de doodsteek voor mijn medische opleiding. Het amfitheater werd bewust vermeden. Mijn geest was zo opgeslorpt door muziek dat ik de lessen over experimentele elektriciteit van Gay Lussac (1778-1850), die ik nochtans bewonderde, verwaarloosde. Ik las, herlas de partituren van Glück, leerde ze van buiten. Ik liet er mijn nachtrust voor en vergat te eten en drinken...

‘Na het beluisteren van ‘Iphigeneia in Tauris’ heb ik bij het verlaten van de Opera, gezworen dat ik spijt de wens van mijn vader, moeder, ooms, tantes, grootouders en vrienden, toch musicus zou worden. Opgehitst, durfde ik zelfs zonder aarzelen naar mijn vader te schrijven wat mijn roeping gebod en onweerstaanbaar maakte, en verzocht hem deze niet onnodig tegen te werken. ‘Hij antwoordde met liefdevolle argumenten. Vader was overtuigd dat het niet lang zou duren voor ik het waanzinnige van mijn koppige vastberadenheid zou inzien en deze hersenschim snel zou verlaten, om terug te keren naar een eerbiedwaardige en voor de hand liggende loopbaan.

‘Mijn vader vergiste zich. In plaats van zijn mening toe te neigen, volhard ik in mijn visie. Er ontstond een reguliere briefwisseling tussen ons beiden. De brieven werden steeds strenger en dreigender van vaders zijde, steeds meer gepassioneerd van mijn kant... tot het waanzinnige toe.’

Eerste kandidatuur, toch geslaagd!

Hector Berlioz slaagt niettemin in zijn eerste jaar geneeskunde. Het tweede jaar verhuist hij naar een ander kot, naar nummer 71 in dezelfde straat. Het is niet duidelijk hoelang hij daar verblijft. Heeft hij zijn tweede jaar afgewerkt? Hij verhuist naar het hotel ‘Louis-le-Grand’ in dezelfde straat. Daar woont hij samen met acteur Adolphe Laferrière (1806-1877). Over deze periode zijn geen precieze gegevens bekend. Het blijft een mysterie.

Adieu Hippocrates, leve de muziek

De breuk met Hippocrates is nu definitief. Na deze hartverscheurende periode en moeilijke beslissing kan Hector zich eindelijk volledig wijden aan zijn muze, tot grote tegenzin van zijn ouders. De jonge, bevrijde Hector Berlioz is boordevol energie. Impulsief, creatief en vol enthousiasme voor muziek componeert hij een mis, ‘Messe solennelle’. Wat later is Hector niet tevreden van dit oeuvre en wil hij de partituur vernietigen. Gelukkig is dit niet gebeurd. In 1991 wordt deze ‘Messe solennelle’ toevallig teruggevonden in de Carolus Borromeuskerk in Antwerpen. Het werk wordt ontdekt in de galerij van het orgel, in de barokke, zeventiende-eeuwse jezuïetenkerk.

Het begin van Hectors muzikale carrière is moeilijk. Zijn eerste composities geraken niet van de grond. Van thuis krijgt hij geen steun meer. Hij is genoodzaakt fluit- en gitaarles te geven en zelfs in een vaudevillekoor te zingen om de eindjes aan elkaar te knopen. Om zijn vader onder druk te zetten, gaat hij een tijdlang in hongerstaking en chanteert hem door enkele zelfmoordpogingen. Uiteindelijk bezwijkt zijn vader en geeft toe. Zoonlief mag zich eindelijk uitsluitend in de muziekwereld uitleven.

Van moeilijke start tot ‘Symphonie Fantastique’

In 1826 neemt hij deel aan de Prix de Rome, een prestigieuze aanmoedigingsprijs voor jonge kunstenaars en architecten. Deze prijs omvat een studiereis naar Rome en een geldprijs. De geldbeurs is welkom. Hector leeft nog altijd in onmin met zijn ouders, waardoor de familiale geldkraan afgesloten is.

De wedstrijd valt tegen, hij wordt zelfs niet geselecteerd. Een geweldige blaam, een vernedering voor de jonge, ambitieuze artiest. Hij geeft echter niet op. Hij wil deze onderscheiding zeker winnen.

Na deze ontgoocheling schrijft hij zich in voor een degelijke opleiding aan het Conservatorium. Hij krijgt les compositie van Jean-François Lesueur (1760-1837), een Frans componist uit de tijd van Napoleon, bekend voor zijn opera's en kerkmuziek. Harmonie en orkestratie volgt hij bij Antonin Reicha (1770-1836), een gewaardeerd Frans muziekpedagoog, afkomstig uit Bohemen. Hij ontdekt grote meesters als Beethoven, Shakespeare, Goethe en dweept met de romantici.

Berlioz wordt smoorverliefd op Miss Harriet Smithson, een vermaarde Ierse toneelster. Zij vertolkt Shakespeare op sublieme wijze. Ze speelt Ophelia in het beroemde toneelstuk van Hamlet. De diva verovert het hart van de Parijzenaars maar vooral dat van Hector Berlioz! Hij huurt een kamer in de buurt van het theater om dichterbij haar te zijn. Hij probeert indruk te maken op haar met zijn muziek en overstelt haar met liefdesbrieven, maar die schrikken haar eerder af. Tevergeefs! Deze ongelukkige passie inspireert hem later tot de ‘Symphonie Fantastique’. Dit orkestwerk wordt zijn opus 14. Oorspronkelijk is de volledige naam van het werk ‘Épisode de la vie d’un artiste, symphonie fantastique en cinq parties’. Een autobiografisch werk. Deze ‘Symphonie Fantastique’ geldt als zijn meesterwerk. Het is een hoogtepunt in de Franse romantiek, een van de belangrijkste orkestwerken uit de negentiende eeuw. De symfonie wordt gecreëerd in 1830. Het weerspiegelt zijn liefdesverhouding met de Ierse actrice. Dit oeuvre voor orkest vertolkt mijmeringen, hartstochten, ontmoetingen met de geliefde op een bal en in de velden. Afgewezen en vernederd maakt de minnaar haar af en belandt op het schavot. Een baanbrekend en vernieuwend werk...

Prix de Rome

Met zijn betere opleiding en ervaring wint hij in 1830, na een viertal mislukte pogingen, de ‘Prix de Rome’ met de opera ‘Sardanapale’, waarin een cantate geïnspireerd op het werk van Lord Byron voorkomt. Dankzij deze prestigieuze prijs en vooral de geldprijs is hij meer autonoom. Hij verblijft anderhalf jaar in de Académie de France in Rome, in de schitterende Villa Medici op de Pincioheuvel. Toch heeft de artiest het daar niet echt naar zijn zin omdat er muzikaal niet zoveel te beleven is. Zijn verblijf inspireert hem toch tot zijn symfonie met altviool ‘Harold in Italië’ in opdracht van vioolvirtuoos Paganini. Deze prestigieuze prijs maakt ook dat de familiebanden terug verbeteren.

Tijdens zijn verblijf in Rome verneemt hij in 1831 dat zijn vroeger lief, tweederangs pianiste Marie Moke, een relatie heeft met pianist en bekend piano-bouwer Camille Pleyel (1788-1855). Razend keert Berlioz, vermomd als een dienstmeisje en gewapend met twee pistolen, in een furie terug naar Parijs. Op zak heeft hij enkele gifflesjes strychnine en laudanum. Hij holt naar Parijs om Marie, haar moeder, Camille Pleyel en daarna zichzelf te vermoorden. In Nice, toen nog Italiaans grondgebied, aangekomen, is zijn woede echter bekoeld. Hij ziet af van zijn plan. Hij verblijft twintig dagen in de badstad, waar hij naar eigen zeggen de mooiste dagen van zijn leven doorbrengt en keert daarna rustig terug naar Rome.

Toch getrouwd met Miss Smithson, maar...

Wanneer zijn verblijf in villa Medici ten einde loopt, keert hij terug naar Parijs. Hij geeft een tweede opvoering van zijn ‘Symphonie Fantastique’ en nodigt Miss Smithson uit. Nu komt Harriett wel naar de uitvoering en laat zich veroveren. Het contact is hersteld! Ze trouwen op 3 oktober 1833. Hector verstaat geen Engels en Harriett spreekt geen Frans. Franz Liszt is getuige van hun huwelijk op de Britse ambassade. Dit huwelijk gaat door, tot grote ontevredenheid en woede van de wederzijdse families. Ze krijgen een zoon Louis. Financieel hebben ze het niet breed. Het Engels theater in Parijs waar ze speelt moet sluiten en bovendien breekt de actrice haar been bij het uitstappen van een koets. Dit hypothekeert haar carrière. Harriett geraakt drankverslaafd. Het samenwonen wordt steeds moeilijker en het huwelijk gaat op de klippen na een tiental jaar, in 1844.

Geen sant in eigen land

Berlioz schrijft talrijke composities. Om ze uitgevoerd te krijgen, beslist hij zelf dirigent te worden. ‘On est mieux servi par soi-même.’ Hij heeft een vlotte, soms venijnige pen en schrijft muziekkritieken om de financiële eindjes aan elkaar te knopen. Hierdoor jaagt hij soms mensen tegen zich in het harnas. Hij slaagt erin bibliothecaris te worden van de Conservatoire de Paris. De doorbraak als componist is moeilijk.

Eindelijk krijgt de maestro in 1837 een staatsopdracht om een grootschalig requiem te schrijven. De uitvoering in Les Invalides is een groot succes. In 1838 schrijft hij zijn eerste opera 'Benvenuto Cellini', steunend op de autobiografie van deze edelsmid uit de renaissance. Dit werk, een groot oeuvre, loopt uit op een fiasco. Met deze ontgoocheling maakt hij een einde aan operawerk. Zijn symfonie 'Roméo et Juliette' uit 1839 is meer succesvol.

In 1842-1843 onderneemt hij zijn eerste buitenlandse tournee naar België en Duitsland. Brussel is geen succes. Duitsland is beter. Hij ontmoet er befaamde artiesten zoals Robert Schumann, Richard Wagner, Giacomo Meyerbeer, Felix Mendelssohn. Hij reist ook naar Rusland en Engeland. In het buitenland krijgt hij meer waardering dan in eigen land. Geen sant in eigen land!

In 1844 dirigeert Berlioz een reuzeconcert met duizend musici, voor een publiek van achtduizend luisteraars. Deze grandioze prestatie lokt een burn-out uit bij de componist. Om te recupereren trekt hij naar Nice. De kust doet hem deugd. Hij begint een nieuwe ouverture, 'Le Corsaire', de Zeerover, geïnspireerd op het gelijknamig gedicht van Lord Byron, voor wie hij in bewondering staat. Hij is opnieuw creatief. 'Faust' van Goethe inspireert hem in 1846 tot 'La damnation de Faust'. Een grootschalig werk, een soort opera. Het kan het publiek in de concertzaal echter niet ontroeren. De zalen blijven leeg. Hij is bijna geruïneerd.

De smaak van muziekminnend publiek, luisteraars, kan veranderen. Nu wordt dit oeuvre als een van Berlioz' meesterwerken beschouwd.

In 1854 sterft Harriet, maar zijn eenzaamheid of verdriet duurt niet lang. Hetzelfde jaar trouwt hij met Marie Recio, een middelmatige zangeres, met wie hij al enige tijd een relatie heeft. Dit tweede huwelijk is ook een mislukking. Marie sterft na een slepende ziekte en een hartaanval in Parijs in 1862.

In 1856 wordt hij gekozen tot lid van l'Institut de France, een wetenschappelijke instelling die de vijf academies overkoepelt, waaronder de Académie Française. Tussen 1856 en 1858 componeert hij een grote opera 'Les Troyens', een oeuvre in vijf bedrijven gebaseerd op de 'Aeneis' van Vergilius. Deze schepping wordt nooit volledig uitgevoerd.

De laatste jaren van zijn leven leeft hij teruggetrokken. Hij heeft een chronische darmziekte. Berlioz is gekrenkt door het feit dat Frankrijk hem nooit echt erkend heeft. Hij heeft er nooit kunnen doorbreken. Gelukkig is er nog Estelle, zijn jeugdliefde, en zijn zoon die matroos is. Deze sterft in 1867 op Cuba. Dit verlies betekent voor Hector het einde. Zijn laatste tournee naar Rusland is een uitputtingsslag. Zijn gezondheid verzwakt verder en hij sterft in aanwezigheid van enkele vrienden. Gounod en Auber zijn aanwezig op zijn bescheiden begrafenis. Hij ligt begraven op het kerkhof van Montmartre.

Autoritaire vaders

Als schacht en tweedejaarsstudent geneeskunde gebruikt de jonge Berlioz nog geen stethoscoop, daar hij nog geen patiënten moet onderzoeken. Zijn witte jas voor labowerk en lijkschouwingen heeft hij wellicht wel aan de wilgen opgehangen.

De beroepskeuze van Hector om arts te worden is duidelijk van thuis uit door zijn ouders, vooral vader, opgedrongen. De autoritaire vader wil de familiale traditie verdergezet zien worden in zijn zoon en de medische praktijk aan hem overlaten. Hij weet dat zijn jongen andere aspiraties heeft, maar houdt hiermee geen rekening. Hij moet geneeskunde studeren. Een artiestenleven is uit den boze.

Deze starre houding leidt uiteraard tot botsingen, ruzies en uiteindelijk een breuk.

Toch blijft zoon Hector niet rancuneus. In zijn memoires dankt de componist zijn vader voor zijn medische opleiding.

Hoe onvolledig deze opleiding ook is geweest, de briljante musicus getuigt later toch dat hij door zijn medische studies ‘aandacht krijgt voor ongewone klanken’ en hierdoor ontsnapt ‘aan de tirannie van conventionele klankeffecten’. Wat dit concreet betekent, is mij niet duidelijk! Meer wil de musicus niet kwijt over de invloed van zijn medische opleiding op zijn muzikale oeuvre...

Alexander Borodin

Militair arts, prof scheikunde en romantisch componist

Alexander Borodin (1833-1887), een kleurrijk figuur in de muziekwereld.

Het begint goed! Hij komt op de wereld op 11 november 1833 in het schitterende Sint Petersburg, aan de dichtgevroren Neva. Alexander is een onwetende zoon van de Georgische edelman Luka Gedevanishvili. Om een schandaal te vermijden, kan de baby niet onder de naam van zijn vader ingeschreven worden en krijgt de zuigeling de naam van een zekere Borodin. Een levendig kereltje met veel talenten! Zijn vader, 62 jaar oud, is niet meer van de jongste! Toch is hij attentief en zorgt voor een flinke, veelzijdige opvoeding. Reeds in zijn prille jeugd krijgt Alexander pianoles en privaatondericht thuis. De kleuter geniet met volle teugen.

Zijn moeder stimuleert haar knaap Alexander zowel op gebied van wetenschap als muziek. Zij bouwt een klein labo in de kelder zodat de adolescent zich kan amuseren met proeven en vuurwerk maken. Ambitueus bestemt zij haar leergierige zoon voor een medische loopbaan, ofschoon hijzelf meer passie vertoont voor chemie. Van 1850 tot 1856 studeert hij om moederswil geneeskunde in Sint Petersburg aan de Medisch-Heelkundige Academie, maar specialiseert zich tegelijk in de scheikunde. In 1856 werkt hij een jaar in het militair hospitaal. De jonge arts Borodin valt echter telkens flauw bij het zien van bloed of zwaargekwetsten. Dit past uiteraard niet voor een militair arts! Daarom krijgt hij snel een nieuwe functie in de Academie. Hij wordt professor scheikunde en kan zo zijn eerste passie waarmaken! Dit maakt dat Borodin niet bekend is als arts maar wel als chemicus. Ondertussen vergeet hij zijn tweede passie niet, de muziek. Tijdens zijn korte werkperiode in het hospitaal ontmoet hij Modest Mussorgsky (1839-1881) die er in behandeling is...

Zoals toen de mode, eind negentiende eeuw bij de hogere klasse, trekt de jonge arts gedurende drie jaar, tussen 1859 en 1862, op ‘studiereis’ naar Italië, Zwitserland en Duitsland. Hij ontdekt een nieuwe wereld, nieuwe culturen en een wereld waar wetenschap zich meer en meer ontwikkelt. Hij verblijft onder meer in Pisa en Heidelberg en woont er concerten bij van de Hongaar Franz Liszt (1811-1886) met wie hij bevriend wordt. Op zijn dertigste ontmoet hij Ekaterina Protopopova, een jonge pianiste die een kuur volgt in Heidelberg wegens tuberculose, een frequente longaandoening in de 19e eeuw. Het koppel krijgt drie dochters. Via zijn echtgenote leert hij Chopin en Mozart kennen. Na de Europese reis kiest Borodin resoluut voor chemie. Hij specialiseert zich in organische scheikunde en wordt een expert op gebied van aldehyden, een groep chemische verbindingen. Hiermee verwerft de artiest een zekere reputatie. Zonder scrupules laat Borodin Hippocrates volledig vallen, maar niet de muziek!

Vanaf 1862 volgt hij compositielessen bij Mili Balakirev (1837-1910), een Russisch componist, toevallig ook een scheikundige! Toeval? Het componeren zorgt voor een ideale afleiding tussen praktische chemische proeven en het professoraat aan de Academie. De arts-scheikundige-musicus loopt constant van zijn kamer waar hij muzikale composities noteert naar het laboratorium waar hij chemische formules neerschrijft en reacties in erlenmeyers controleert! Een ideale manier om stress, burn-out, woorden die toen nog niet eerder bestonden, te voorkomen. Componeren is voor Alexander Borodin een ontspanning.

Rond zijn veertigste is hij zijn medische opleiding toch niet volledig vergeten. Als enthousiast voorvechter voor vrouwenrechten maakt hij gebruik van zijn vroegere opleiding en sticht een medische school voor vrouwen, een primeur in die tijd.

Muziek en componeren blijft Borodin achtervolgen. Op z'n 43e jaar heeft hij zijn 2e symfonie klaar. Hij schrijft een drietal symfonieën, een strijkkwintet en ‘Prins Igor’, een onvoltooide sprookjesopera, evenals een klavier- en orkestwerk.

Borodin maakt deel uit van een gezelschap Russische componisten, ‘Het Machtige Hoopje’ of ‘De Vijf’, samen met Balakirev, Rimski-Korsakov, Moessorgski en Cesar Cui. De groep streeft ernaar eigen Russische muziek te scheppen. Franz Liszt steunt Borodin vanuit het buitenland.

Maar zijn werk en oeuvre worden plots afgebroken. De maestro sterft aan een hartaanval tijdens een feest in Sint Petersburg op 27 februari 1887. Hij is 53 jaar oud. Zijn vrouw sterft vijf maanden later.

Zijn romantisch oeuvre is enigszins beperkt, daar hij zijn muzikale ‘hobby’ combineert met geneeskunde, maar vooral ook door zijn professoraat scheikunde en uiteraard door zijn vroegtijdige dood. Doorheen zijn oeuvre weet hij de magie, de scheikunde van de muziek tot leven te wekken!